“Сакрэты куфра прабабулі”
Музейныя заняткі № 2
“Ткацтва і вырабы з тканіны”
(на базе музейнага кутка “Хата з матчынай душой”)

Мэта: фарміраванне гонару і павагі да культурнай спадчыны беларускага народа.

Задачы:

- пазнаёміць з назвамі прадметаў побыту беларусаў і іх ужываннем у штодзённым жыцці;
- спрыяць папулярызацыі і захаванню гісторыка-культурнай спадчыны і традыцый Беларусі;
- ствараць умовы для выхавання зацікаўленасці да вывучэння культурных здабыткаў беларускага народа.

Ход

Настаўнік: Добры дзень, дарагія сябры! Мы рады бачыць вас зноў у нашым этнаграфічным кутку “Хата з матчынай душой”. І сёння мы працягваем раскрываць сакрэты нашага куфра. А дапамогуць нам у гэтай цікавай справе нашы экскурсаводы.

Тэма сённяшніх заняткаў “Ткацтва і вырабы з тканіны”. Вы зазірнёце ў прабабулін куфар, убачыце, якія вырабы з тканіны стваралі нашы продкі, даведаецеся, якія прылады і прыстасаванні дапамагалі гаспадыням у нялёгкай справе – ткацтва.

Экскурсавод 1: Вядома, што ў куфры захоўвалі адзенне і тканае палатно. А дзе можна было ўзяць тканіну і набыць адзенне? У даўнія часы жанчына-гаспадыня ўсё гэта выпрабляла сама. З дзяцінства маці вучылі дачок, а бабулі ўнучак прасці, ткасці, шыць.

Экскурсавод 2: *(паказвае **прасніцу**)* Пралі за прасніцаю. Яна складаецца з лопасці, падобнай на лапату або на вясло і днішча. Да лопасці падвешваецца барада – воўна, кудзеля, пянька. Папрадуха левай рукою выцягвае з барады валасінкі – валаконцы, а правай круціць верацяно, навіваючы на яго нітку.

Некалі прасніцу рабілі з суцэльнага кавалка дрэва.Для гэтага дрэва выкопвалі з каранямі, адпілоўвалі ніжнюю частку – камель. Высякалі, гладка вычэсвалі зверху лопасць, а ўнізе пакідалі адзін корань – адгалінаванне – для апоры і каб было на што сесці гаспадыні – папрадусе. Прасніцу, бывала, з густам аздаблялі: выразалі на лопасці фігуркі жывёл, птушак, лісцікі, пялёсткі, узоры.

Экскурсавод 1: *(падыходзіць да **калаўрота)*** А вось механічная прылада для прадзення лёну і воўны ў хатніх умовах. Мае рабочыя часткі: кола, педаль, якой кола прыводзілася ў рух, і прадзільны апарат. Што гэта? (Калаўрот).

Экскурсавод 2: Калаўрот з’яўляецца неад’емнай часткай жыцця беларусаў. Ён быў у кожнай хаце, у кожнай гаспадарцы. Цемнымі зімнімі вечарамі маладыя дзяўчаты і жанчыны пралі кудзелю і спявалі пра сваю жаночую долю.

Рыпіць старэнькі калаўрот.
Вецер укруціўся ў спіцы.
Ля матулі дрэмле кот.
Час цячэ па белай нітцы.

Экскурсавод 1 : А каб з нітак атрымаць палатно, былі патрэбны **кросны – ткацкі станок**. Рыпелі панажы, стукалі бёрда з набіліцамі. Хадзілі ўверх – уніз ніты – і ткалася палатно, белае ці расквечанае яркімі ўзорамі. На чарадзейных кроснах ткалася ўсё: ад грубага зрэб’я да тонкага кужалю. І сёння яшчэ ў вясковай хаце можна ўбачыць куфар, дзе ляжыць скарб, вытканы на кроснах.

Экскурсавод 2: *(дастае з куфра і паказвае* ***пранік****)*. А вось пранік. Для чаго гаспадыні быў патрэбны гэты прадмет? Палатно, вытканае на кроснах, трэба было давесці да ладу: вымачыць, выбіць пранікам, адбяліць. Звычайна вясною гаспадар запрагаў каня і вёз на калёсах трубкі палатна за вёску, на бераг рэчкі ці возера. Там гаспадыня вымочвала палатно ў вадзе. Потым рассцілала яго на беразе і, стаўшы на калені, біла пранікам - пляскатым драўляным бруском. На роснай траве, пад сонечнымі промнямі палатно за дзень добра адбельвалася. Прыязджаў на кані гаспадар, і палатно, скручанае ў трубкі, зноў адвозілі дахаты. З палатна шылі бялізну, верхняе адзенне, святочныя мужчынскія кашулі, жаночыя кофтачкі і наміткі.

Экскурсавод 1: І палатно, і вырабы з яго трэба было час ад часу разгладжваць. І тканыя вырабы разгладжвалі качалкамі. Качалка - няхітрае прыстасаванне: **сама качалка і рубель (валок)** *(дэманструюцца)*. Можа, хто з вас здагадаецца, як трэба ўпраўляцца з гэтымі прадметамі?

Экскуравод 2: Само слова рубель паходзіць ад слова «секчы», бо выемкі высякаліся сякерай. Працэс прасавання адбываўся так: сырую бялізну накручвалі на качалку, на якую зверху ўкладвалі рубель зубчастым бокам уніз і раскочвалі, з сілай прыціскаючы рубель абедзвюма рукамі за рукаяць і супрацьлеглы канец. Шчарбіны на рублі разміналі тканіну, і з яе выходзіў апошні бруд. Раскочаная такім чынам бялізна мякчэла і рабілася беласнежнай.

(Усе зацікаўленыя могуць узяць у рукі качалку і рубель і паспрабаваць прасаваць ручнік)

Экскурсавод 1: Металічныя **прасы** *(паказвае)* з’явіліся ў 18-19 ст. Прасы ўяўлялі сабой металічныя канструкцыі формы, блізкай да сучаснай. Гэта былі прасы, якія напаўняліся вуглямі з печы (прас з жарам, вугальны прас). Трэба было раз-пораз размахваць прасам, каб вуглі разгараліся і грэлі корпус праса. Прасавалі бялізну асцярожна, калі вуглі пераграбалі корпус праса, можна было спаліць тканіну. Такія прасы выкарыстоўвалі ў асноўным для прасавання тканін з ільну, бавоўны, сукна. Прас пасля прасавання патрабавалася чысціць ад вуглеў.

Настаўнік: Нарэшце, палатно гатова. Давайце зазірнём у куфар і паглядзім, якія тканыя вырабы стварылі сваімі рукамі нашы прабабулі.

Экскурсавод 2: *(паказвае **ручнік**)* Ручнікі не толькі ўпрыгожвалі інтэр'ер хаты, але і шырока выкарыстоўваліся ў беларускіх абрадах. На вяселлі хлебам-соллю на ручніку сустракалі маладых пасля вянчання ў царкве. Ужываўся ручнік і ў якасці падножніка, на які станавіліся маладыя ў час вянчання. Адыходзячы ад аналоя, нявеста старалася цягнуць за сабой і ручнік. Гэта рабілася для таго, каб сяброўкі цягнуліся за ёю, выходзілі замуж. Самых паважаных гасцей падчас урачыстасцей і зараз сустракаюць хлебам-соллю на прыгожых ручніках.

Экскурсавод 1: Ручнікі выкарыстоўвалі для побытавых патрэб (выціралі рукі і твар). Прычым на патрэбу сям'і выдзяляецца толькі адзін ручнік, які звычайна вісеў на сцяне. У лазню яго не бралі.

Самым высокім статусам надзяляюцца абрадавыя ручнікі, багата аздобленыя вышыўкай з кветак, геаметрычных сімвалаў і чароўных птушак. Абрадавыя ручнікі выкарыстоўвалі ў святах і абрадах. Ручнікі мелі вялікі сімвалічны сэнс. Напрыклад, ручнікі, якія вешаліся на абразы, мелі сімвалічную сувязь з боскім святлом, з небам, са святлом Сонца. Існавала сімвалічная сувязь ручнікоў з зямлёй – на іх узорах пераважаў ромб, які ў старажытнай славянскай сімволіцы ўвасабляў зямлю, урадлівую глебу. Пра гэта гаворыць і рытуальнае выкарыстанне ручніка разам з хлебам.

Экскурсавод 2: Назавіце тканы выраб, якім засцілалі ложак, накрываліся ім, вешалі на сцяну ці клалі на падлогу для ўпрыгожвання інтэр'ера сялянскай хаты? (Посцілкі, дыван)

Многа людзі працавалі,
Сеялі, палолі, рвалі,
Як вялося здавён
Шаўкавічны лён.
Пражу пралі,
Кросны ткалі.
Вышлі посцілкі на славу –
Хоць на ложак,
Хоць на лаву!

Экскурсавод 1: Узорныя посцілкі сталі ткаць значна пазней, чым ручнікі і абрусы, бо ложкі ўвайшлі ў быт сялян вельмі позна. Але мастацкае аздабленне іх досыць высокае. Рознымі колерамі вясёлкі, шматлікімі ўзорамі радуюць нас гэтыя вырабы. Смела могуць суседнічаць яны з сучаснымі дыванамі.

Экскурсавод 2: А вось абрус - тканы, вязаны або плецены выраб, прызначаны для засцілання стала. Абавязковы атрыбут традыцыйнай сямейнай і каляндарнай абраднасці беларусаў. Яго ўпрыгожвалі вышываным, набіў арнаментам, аплікацыяй, карункамі, махрамі; полкі часта злучалі паскам карункаў (рошва, расшыўка). Рыгор Барадулін пісаў: "Слаўлю чысты абрус, толькі што пакачаны качалкай, каляны, калі яго маці ў нядзелю раніцай засцілае на стол шырокі".

Экскурсавод1: (паказвае пояс) Знаёмцеся! Пояс - частка сялянскага адзення. Былі плеценыя або тканыя. Мелі важныя сімвалічныя функцыі, іх выкарыстоўвалі ў абрадах. Аздобленыя розным арнаментам, упрыгожаныя кутасамі.

Паясочак сіні – недзе ад матулі,
А чырвоны, яры – мужу да кашулі.
А вось гэты – гожы, доўгі з кутасамі
Падпярэзваў святам бабін брат часамі.
А шырокі пояс, зложаны ў дзве столкі,
Падпярэзваў колісь дзед бабулін толькі.

Ларыса Генію́ш

Асаблівае месца сярод традыцыйных тэкстыльных вырабаў займаюць тканыя паясы. На ўвесь свет прынеслі славу Беларусі слуцкія паясы, якія ткалі з залатых, сярэбраных і шаўковых нітак. З поясам у беларусаў звязаны прыкметы і павер'і.

Настаўнік: Дзякуй нашым экскурсаводам, якія дапамагалі нам разгадваць сакрэты прабабулінага куфра.

Давайце падвядзём вынікі нашых заняткаў.

- Назавіце 3 новыя словы, якія вы даведаліся на занятках.
- Назавіце 3 цікавыя рэчы, з якімі вы сёння пазнаёміліся.
- Назавіце 3 прадмета, якія вас здзівілі.

Падводзячы вынікі, я хачу сказаць, пакуль жыве наша памяць, пакуль жыве наша культура – будзе жыць і квітнець наша Радзіма. Пакуль наша мінулае хвалюе нас і нам не абыякавыя падзеі дзён мінулых, мы жывем як нацыя, а значыць, мы моцныя духам і мы адзіныя. Без мінулага няма сучаснасці, а значыць і надзеі на будучае.